

El Buscón en la corriente picaresca

En los dos siglos de trayectoria de la llamada novela picaresca española – *Lazarillo de Tormes*, 1554, *Vida del doctor don Diego de Torres y Villarreal*, el último trozo de 1758 – *La vida del Buscón llamado don Pablos*, 1626, ha llegado a ser considerada por una parte de la crítica como el «tipo más puro de novela picaresca» (L. Pfandl) o constituyendo «la línea divisoria entre las novelas picarescas rudimentarias y las del género más elaborado» (W. Chandler) y su héroe o antihéroe, don Pablos, como el «prototipo del pícaro» (N. Alonso Cortés). Sin enjuiciar la intención valorativa que estas opiniones pueden tener, lo cierto es que la obra presenta unos rasgos peculiares que en cierta medida la individualizan haciéndola parecer como modelo.

En su tentativa de datación de la composición de la obra, 1603-1604, a partir de las alusiones históricas que contiene –espías de Antonio Pérez, sitio de Ostende, muerte reciente del jayán

De Buscón in de picareske stroming

Van de Spaanse picareske of schelmenromans die in de loop van twee eeuwen werden geschreven, te beginnen met *Lazarillo de Tormes* uit 1554 en eindigend met *Het leven van dokter don Diego de Torres y Villarroel* uit 1758, wordt *Het leven van de Buscón genaamd don Pablos* uit 1626 door een deel van de critici beschouwd als het “meest zuivere model onder de schelmenromans” (L. Pfandl) of als “de scheidslijn tussen de minder goed uitgewerkte en de meer ontwikkelde romans van het picareske genre” (W. Chandler) en de held of anti-held, don Pablos, als het “prototype van de schelm” (N. Alonso Cortés). Zonder een oordeel uit te spreken over de betekenis die deze meningen kunnen hebben, willen we stellen dat het werk een aantal bijzonderheden vertoont die het tot op zekere hoogte tot een uitzondering en misschien tot een model maken.

In zijn poging om het ontstaan van het werk te dateren, 1603-1604, aan de hand van een aantal historische verwijzingen die het bevat –de spionnen van Antonio Pérez, de belegering van Ostende, de

Alonso Alvarez— F. Lázaro Carreter establece, de manera muy aceptable, las relaciones y concomitancias que ésta tiene con la primera parte de la *Vida del pícaro Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán, 1599, la segunda parte de la vida del mismo pícaro, 1602, continuación debida a Luján de Sayavedra, como influyendo sobre el *Buscón*, y la segunda parte del *Guzmán* de Alemán, 1605, como influída por la obra de Quevedo. *El Buscón* aparece, así, como obra bisagra en la corriente picaresca, escrita por un Quevedo joven pero con un sentido crítico y satírico tan desarrollado que, dado lo tardío de la primera edición del libro, ha podido hacer pensar en un autor maduro. Esta impresión de madurez procede del hecho de que Quevedo parece haber partido de un análisis minucioso de las claves fundamentales sobre las que reposan los relatos picarescos anteriores y, desveladas, ejerce una fuerte labor crítica de síntesis, presentándolas a su vez, a un nivel satírico y deformador hasta la caricatura. El relato resultante es una acumulación de tópicos sumamente concentrados, en los que sobresalen los trazos más violentos y estilizados y adquieren, de esta manera, valor de modelo. El protagonista, Pablos, funciona como una especie de hilo conductor en el que se van ensartando esos elaboradísimos tópicos despojados de todo rasgo accesorio, y que se suceden a ritmo vertiginoso incluso en los momentos en que el episodio contado parece disponer de un espacio narrativo largo: por ejemplo, en el caso de la aventura con los cabal-

recente dood van de vechtersbaas Alonso Alvarez—maakt F. Lázaro Carreter op een zeer aanvaardbare manier de verbanden en overeenkomsten duidelijk die dit werk vertoont met het eerste deel van *Het leven van de schelm Guzmán de Alfarache* van Mateo Alemán uit 1599 en het tweede deel over het leven van dezelfde schelm uit 1602, een vervolg dat wordt toegeschreven aan Luján de Sayavedra. Hij stelt dat deze twee werken invloed hebben gehad op de *Buscón*, terwijl het tweede deel van de *Guzmán* van Alemán uit 1605 beïnvloed is door het werk van Quevedo. De *Buscón* verschijnt zo als verbindend element in de picareske stroming, geschreven door een Quevedo die nog jong was, maar over een zo groot kritisch en satirisch vermogen beschikte dat er, door het late tijdstip waarop de eerste druk verscheen, gedacht werd aan een wat rijpere schrijver. Deze indruk komt voort uit het feit dat Quevedo lijkt te zijn uitgegaan van een nauwkeurige analyse van de fundamentele kenmerken van de voorgaande picareske romans, die hij, eenmaal onthuld, samenvoegt om ze op zijn beurt te presenteren op een satirisch en vervormend niveau dat aan het karikaturale grenst. Het resultaat hiervan is een werk waarin een opeenhoping van thema's plaatsvindt waaruit de meest heftige en gestileerde beschrijvingen voortkomen, die, op deze wijze, een modelfunctie verkrijgen. De hoofdpersoon, Pablos, funktioneert als een soort draad van het verhaal aan de hand waarvan deze bijzonder uitgewerkte onderwerpen, ontdaan van bijkomstigheden, aaneen worden geregen en in een duizelingwekkende vaart aan ons voorbijgliden, zelfs op de momenten waarop de vertelde episode lijkt te beschikken over een grote narratieve ruimte: bijvoorbeeld in het geval van het avontuur met de heren van het

leros chanflones, que ocupa un total de seis capítulos pero que es una acumulación, en forma de catálogo, de las artimañas de los chanflones –descripción detallada de costumbres, vida, vestidos, etc., que hace don Toribio Rodríguez Vallejo Gómez de Ampuero y Jordán (II, 5-6)– de los diferentes tipos de chanflones (III, 1 y 3), de la forma de vestirse y trazas para comer de gorra (III, 2) y de anécdotas sobre costumbres carcelarias (III, 4) perfectamente asentadas y descritas por otros autores contemporáneos de Quevedo.

Una observación de las claves esenciales sobre las que reposa la narración picaresca y del tratamiento deformador y caricaturesco que las mismas reciben en *El Buscón* nos ofrece lo siguiente:

La vida del pícaro

Escrita casi siempre en forma de memorias, al final de una vida o a partir de una etapa que el narrador, fingido autobiografiado, considera estable o término de aventuras, el modelo de novela picaresca cuenta las diversas etapas por las que pasa la vida de un pícaro desde sus orígenes hasta el punto final de la narración. Se trata en todos los casos de una vida desgraciada, condicionada desde el nacimiento, en la que el personaje va superando situaciones difíciles, merced a su astucia, en la difícil escuela del vivir, o del sobrevivir, y que puede terminar muy mal: en galeras para Guzmán de Alfarache o en el garrote vil y en el encubamiento para la Elena de *La hija de Celestina*, 1612, de Salas Barbadillo.

bedelaarsgilde, dat in totaal zes hoofdstukken beslaat, maar in de vorm van een catalogus een opsomming geeft van de listen van de heren –een gedetailleerde beschrijving van gewoonten, leven, kleding enzovoort, gegeven door don Toribio Rodríguez Vallejo Gómez de Ampuero y Jordán (II, 5-6)–, van de verschillende typen die er zijn (III, 1 en 3), van de manier waarop ze zich kleden en de streken die ze uithalen (III, 2) en anekdotes over het gevangenisleven (III, 4), die al duidelijk waren neergezet en beschreven door tijdgenoten van Quevedo.

We vervolgen met een uiteenzetting over de essentiële kenmerken van de picareske roman en over de vervormende en karikaturale wijze waarop ze in de *Buscón* worden toegepast.

Het leven van de schelm

De picareske roman verhaalt bijna altijd in de vorm van herinneringen, aan het eind van een leven of aan het begin van een periode die de verteller als stabiel of als het einde van zijn avonturen beschouwt, op een gefingeerd autobiografische wijze over de verschillende stadia die het leven van de schelm hebben gekenmerkt, vanaf het begin tot het einde van de vertelling. Het gaat in alle gevallen om een leven dat vanaf de geboorte was voorbestemd voor ongeluk en tegenspoed, waarin het personage tijdens de moeilijke leerschool van het leven, of van het overleven, dankzij zijn slimheid moeilijke situaties de baas wordt, maar dat slecht kan aflopen: veroordeeld tot de galeien voor Guzmán de Alfarache of de worgpaal en de ton (in een ton of vat in het water worden gegooid, vert.) voor Elena in *De dochter van Celestina*, 1612, van